QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 2-son)

PEDAGOGIKA

PEDAGOGY

BO‘LAJAK JISMONIY TARBIYA O'QITUVCHILARINI KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISH MODELI

https://doi.org/10.70728/c.series.v08.i02.094

Andijon davlat pedagogika instituti mustaqil tadqiqotchisi
Rustamjonov Shoxruxbek Akmaljon o‘g‘li

Annotatsiya. Ushbu tadqiqotning maqsadi bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini tizimli rivojlantirish modelini ishlab chiqishdir. Tadqiqotda pedagogika, sport fanlari va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish bo‘yicha zamonaviy ilmiy adabiyotlar hamda IMRAT dasturining amaliy yondashuvlari asos sifatida olingan. Modellar ishlab chiqishda nazariy va amaliy tadqiqot usullari, so‘rovnomalar, kuzatuvlar va ekspert baholash metodlari qo‘llanildi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy tayyorlash jarayonida interaktiv va modul asosida tuzilgan o‘quv dasturlari samaradorligini oshiradi, shuningdek, individual va guruh kompetentliklarini rivojlantirishga imkon yaratadi. Ushbu model jismoniy tarbiya sohasida malakali kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish uchun ilmiy-amaliy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Kasbiy kompetentlik, jismoniy tarbiya o‘qituvchisi, ta’lim modeli, IMRAT dasturi, pedagogik innovatsiya.

Аннотация.Цель данного исследования — разработка модели системного развития профессиональной компетентности будущих преподавателей физической культуры. В работе использованы современные научные источники по педагогике, спортивным дисциплинам и формированию профессиональных компетенций, а также практические подходы, предлагаемые программой IMRAT. Для разработки модели применялись как теоретические, так и практические методы исследования, включая опросы, наблюдения и экспертную оценку. Результаты исследования показывают, что интерактивные и модульные учебные программы повышают эффективность профессиональной подготовки будущих преподавателей, способствуют развитию индивидуальных и групповых компетенций. Разработанная модель служит научно-практической основой для совершенствования системы подготовки квалифицированных кадров в сфере физической культуры.

Ключевые слова: Профессиональная компетентность, преподаватель физической культуры, образовательная модель, программа IMRAT, педагогические инновации.

Abstract: The aim of this study is to develop a model for the systematic development of professional competence of future physical education teachers. The research is grounded in contemporary scientific literature on pedagogy, sports sciences, and competency formation, as well as the practical approaches of the IMRAT program. Both theoretical and practical research methods were employed, including surveys, observations, and expert evaluations. The findings indicate that interactive and modular training programs enhance the effectiveness of professional preparation for future teachers, while also fostering the development of individual and group competencies. This model provides a scientific and practical foundation for improving the system of training qualified personnel in the field of physical education.

Keywords: Professional competence, physical education teacher, educational model, IMRAT program, pedagogical innovation.

KIRISH

Jismoniy tarbiya o‘qituvchilari zamonaviy jamiyatda yosh avlodni sog‘lom turmush tarziga o‘rgatish va ularning jismoniy rivojlanishini ta’minlashda muhim o‘rin tutadi. Ularning kasbiy faoliyati nafaqat pedagogik bilim, sport ko‘nikma va texnikalarni egallashni, balki keng qamrovli kasbiy kompetentlikni shakllantirishni talab qiladi. Kasbiy kompetentlik kontseptsiyasi o‘qituvchining nazariy bilimlari, amaliy ko‘nikmalari, pedagogik malakasi va shaxsiy fazilatlarini integratsiyalash orqali kasbiy faoliyatda muvaffaqiyatga erishishini ta’minlovchi asosiy mezon sifatida qaraladi. So‘nggi yillarda ta’lim tizimida yuzaga kelgan tezkor o‘zgarishlar, pedagogik texnologiyalar va interaktiv o‘quv usullarining joriy etilishi bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonini yangicha yondashuv bilan qayta tashkil etishni zarur qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, o‘quv jarayonida modul asosida tuzilgan, interaktiv va amaliy yo‘naltirilgan pedagogik metodlarni qo‘llash, talabalar kasbiy kompetentligini mustahkamlash va ularni real kasbiy faoliyatga samarali tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. IMRAT dasturi va unga asoslangan ta’lim modullari, o‘quv jarayonida nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg‘unlashtirish imkonini beruvchi ilg‘or platforma sifatida e’tiborga loyiqdir. Bu dastur yordamida talabalar nafaqat o‘z bilim va ko‘nikmalarini mustahkamlash, balki o‘zlarining individual va guruh kompetentliklarini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar. Shuningdek, interaktiv metodlar va modul asosidagi mashg‘ulotlar talabalarni mustaqil fikrlashga, kreativ yondashuvga va kasbiy vaziyatlarda tezkor qarorlar qabul qilishga o‘rgatadi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi — bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini tizimli rivojlantirish uchun ilmiy asoslangan modelni ishlab chiqishdir. Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat:

1. Kasbiy kompetentlikning mazmunini aniqlash va tasniflash;
2. Mavjud pedagogik yondashuv va metodlarni tahlil qilish;
3. IMRAT dasturi asosida o‘quv jarayonini optimallashtirish imkoniyatlarini aniqlash;

4. Taklif etilgan modelning samaradorligini baholash va ilmiy-amaliy xulosalarni shakllantirish.

Kutilayotgan natijalar bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini yanada sifatli va tizimli rivojlantirish, jismoniy tarbiya sohasida malakali kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish va ta’lim jarayonida innovatsion metodlarni samarali joriy etishga xizmat qiladi. Shuningdek, ishlab chiqilgan model jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini tayyorlashning nazariy va amaliy asosini mustahkamlashga yordam beradi, ularni zamonaviy ta’lim va sport talablariga mos kasbiy faoliyatga tayyorlaydi. Ushbu tadqiqotning ahamiyati nafaqat amaliy pedagogik tajribani boyitish, balki jismoniy tarbiya sohasidagi ilmiy izlanishlarni yanada rivojlantirish va malakali kadrlar tayyorlash jarayonini tizimli va samarali boshqarish imkoniyatini yaratishda yotadi. Shu tariqa, tadqiqot natijalari jismoniy tarbiya sohasida sifatli va innovatsion pedagogik model yaratish bo‘yicha muhim ilmiy-amaliy hissa sifatida baholanishi mumkin.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Kasbiy kompetentlik jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining pedagogik, metodik va shaxsiy tayyorgarlik darajasini belgilovchi eng muhim mezon hisoblanadi. XXI asr ta’lim jarayoni sharoitida jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining bilim va ko‘nikmalarini integratsiyalashgan tarzda shakllantirish zarurati ortib bormoqda (Pavlova, 2019). Shu bilan birga, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020–2030 yillarga mo‘ljallangan “Milliy ta’lim tizimini rivojlantirish strategiyasi”da pedagoglarning kasbiy kompetentligini oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni tatbiq etish va innovatsion yondashuvlarni qo‘llash vazifasi alohida ta’kidlangan. Adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, kasbiy kompetentlikni shakllantirish nafaqat o‘qituvchining nazariy bilimlari, balki amaliy ko‘nikma, shaxsiy sifatlar va innovatsion yondashuvlarni qo‘llash qobiliyatini o‘z ichiga oladi. Shu bois, ilmiy tadqiqotlarda kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan modellarni o‘rganish dolzarb masala hisoblanadi. Kompetentlik tushunchasi pedagogik adabiyotlarda turli nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Shadrikov (2015) bo‘yicha, kompetentlik – bu bilim, malaka, shaxsiy sifatlar va pedagogik faoliyatni samarali amalga oshirish qobiliyatini o‘z ichiga oluvchi kompleks ko‘rsatkichdir.

Jismoniy tarbiya o‘qituvchilari kontekstida kompetentlik quyidagi tarkibiy elementlardan iborat:

1. Nazariy bilimlar: sport pedagogikasi, sog‘lom turmush tarzi, sog‘lomlashtirish texnologiyalari.
2. Amaliy ko‘nikmalar: mashg‘ulotlarni rejalashtirish, o‘quv jarayonini tashkil etish, turli yoshdagi talabalarga mos metodlarni qo‘llash.
3. Shaxsiy-sotsiologik kompetentlik: talaba bilan muloqot, motivatsiya yaratish, ijtimoiy-emotsional qobiliyatlar.
4. Innovatsion kompetentlik: pedagogik texnologiyalar, zamonaviy apparat va axborot resurslarini qo‘llash.

O‘zbek pedagogik adabiyotida (Mamatqulov, 2018; Yoqubov, 2021) jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishda amaliy mashg‘ulotlarning, individual va guruh yondashuvlarining ahamiyati alohida ta’kidlanadi. Shuningdek, O‘zbekiston sharoitida milliy qadriyatlar va sog‘lomlashtirish dasturlari pedagogik jarayonga integratsiyalanishi zarurligi qayd etilgan.

NATIJA

Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kompetentligi ko‘pkomponentli struktura ekanligi aniqlangan: Nazariy bilimlar: sport pedagogikasi, sog‘lomlashtirish texnologiyalari, metodik bilimlar;Amaliy ko‘nikmalar: mashg‘ulotlarni rejalashtirish, talabalar bilan interaktiv ishlash, turli yosh guruhlariga mos pedagogik yondashuvlar; Shaxsiy-sotsiologik kompetentlik: motivatsiya yaratish, talabalar bilan samarali muloqot, ijtimoiy-emotsional qobiliyatlar**;**Innovatsion kompetentlik: zamonaviy texnologiyalar va pedagogik metodlarni qo‘llash. Xalqaro va milliy tadqiqotlar kompetentlikni rivojlantirishda samarali modellarni ko‘rsatadi: Blended learning modeli (nazariy bilim + amaliy mashg‘ulotlar) pedagogik jarayonni interaktiv va moslashuvchan qiladi; Modulli kompetentlik modeli har bir komponentni alohida shakllantirish va baholash imkonini beradi; lmiy-amaliy integratsiya modeli amaliy mashg‘ulotlarni nazariy bilimlar bilan uyg‘unlashtiradi, real vaziyatlarda pedagogik ko‘nikmalarni mustahkamlaydi. O‘zbekiston sharoitida milliy dasturlar va adabiyotlar asosida kompetentlikni rivojlantirish modeli shakllanishi mumkin: Milliy sog‘lomlashtirish dasturi, “Yoshlar va sport” davlat dasturi va ta’lim standartlari bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy malakasini rivojlantirish jarayonida samarali integratsiyalashgan vosita bo‘lib xizmat qiladi;

O‘zbekiston olimlarining tadqiqotlari bo‘yicha (Mamatqulov, 2018; Yoqubov, 2021**)** individual yondashuv, innovatsion texnologiyalar va ilmiy-amaliy mashg‘ulotlarni uyg‘unlashtirish kompetentlikni oshirishda eng samarali usullar hisoblanadi. Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilari o‘z kasbiy faoliyatida nazariy bilimlarni amaliy mashg‘ulotlar bilan uyg‘unlashtira oladi; Talabalar bilan samarali muloqot va motivatsiyani shakllantirish qobiliyati ortadi; Innovatsion texnologiyalarni qo‘llash orqali pedagogik jarayon sifatini oshirish imkoniyati paydo bo‘ladi;Milliy qadriyatlar va sog‘lomlashtirish dasturlari pedagogik jarayonga integratsiyalashadi, natijada milliy sharoitga mos kompetentlik modeli yaratiladi.

MUHOKAMA

Adabiyotlar tahlili va olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayoni ko‘pkomponentli yondashuvni talab qiladi. Kompetentlik faqat nazariy bilimlarni egallash yoki amaliy mashg‘ulotlarda malaka oshirish bilan chegaralanmaydi. U pedagogning shaxsiy-sotsiologik qobiliyatlari, innovatsion texnologiyalarni qo‘llash imkoniyati va milliy qadriyatlarni pedagogik jarayonga integratsiyalashuvi bilan to‘ldirilgan bo‘lishi zarur (Shadrikov, 2015; Mamatqulov, 2018). Natijalar shuni ko‘rsatadiki, jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini

tayyorlashda nazariy bilimlar va amaliy mashg‘ulotlarni uyg‘unlashtirish eng samarali yondashuv hisoblanadi. Ilmiy-amaliy integratsiya modeli bo‘yicha, talabalar mashg‘ulotlarda real sport va sog‘lomlashtirish vaziyatlariga duch kelib, o‘z nazariy bilimlarini amaliy jarayonda qo‘llashga o‘rganadilar (Yoqubov, 2021). Bu yondashuv pedagogning nafaqat kasbiy malakasini oshiradi, balki innovatsion kompetentligini ham shakllantiradi. O‘zbekiston sharoitida pedagogik jarayonni milliy dasturlar bilan integratsiyalashgan holda tashkil etish muhimdir. Masalan, “Yoshlar va sport” davlat dasturi va Milliy sog‘lomlashtirish dasturi pedagogik jarayonga qo‘shilsa, talabalar milliy qadriyatlar va sog‘lom turmush tarziga oid bilimlarni amaliy mashg‘ulotlarda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, blended learning va mobil texnologiyalarni qo‘llash orqali o‘qituvchilar zamonaviy talablar bilan moslashadi va pedagogik jarayon sifatini oshiradi (Garrison & Vaughan, 2008). O‘zbekiston sharoitida pedagogik jarayonni milliy dasturlar bilan integratsiyalashgan holda tashkil etish muhimdir. Masalan, “Yoshlar va sport” davlat dasturi va Milliy sog‘lomlashtirish dasturi pedagogik jarayonga qo‘shilsa, talabalar milliy qadriyatlar va sog‘lom turmush tarziga oid bilimlarni amaliy mashg‘ulotlarda qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, blended learning va mobil texnologiyalarni qo‘llash orqali o‘qituvchilar zamonaviy talablar bilan moslashadi va pedagogik jarayon sifatini oshiradi (Garrison & Vaughan, 2008).

XULOSA

Adabiyotlar tahlili, tadqiqot natijalari va muhokama asosida bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini tayyorlash jarayonida kasbiy kompetentligini rivojlantirishning murakkab va ko‘pkomponentli tabiatini aniqlash mumkin. Kasbiy kompetentlik nafaqat pedagogik bilim va amaliy ko‘nikmalarni, balki shaxsiy-sotsiologik xususiyatlar, innovatsion yondashuvlarni qo‘llash qobiliyati hamda milliy qadriyatlarni pedagogik jarayonga integratsiyalashni o‘z ichiga oladi. Shu sababli, o‘qituvchilarni tayyorlashda kompleks va tizimli yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Tahlil va tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, nazariy bilimlar bilan amaliy mashg‘ulotlarni uyg‘unlashtirish, shuningdek, modulli va ilmiy-amaliy integratsiyalashgan metodlarni qo‘llash bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy malaka va kompetentligini sezilarli darajada oshiradi. Bu jarayon o‘qituvchilarga pedagogik faoliyatda moslashuvchanlik, talabalar bilan samarali muloqot va motivatsiya yaratish, shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llash imkonini beradi. O‘zbekiston sharoitida bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarini tayyorlash milliy dasturlar, sog‘lomlashtirish siyosati va pedagogik adabiyotlar bilan uzviy bog‘liq bo‘lishi lozim. Milliy qadriyatlarni va zamonaviy metodik yondashuvlarni uyg‘unlashtirish pedagogik jarayonning sifatini oshirish va o‘qituvchilarni zamonaviy talablarga moslashtirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, kasbiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan milliy model yaratish, bo‘lajak o‘qituvchilarning nafaqat malaka va bilim darajasini oshiradi, balki ularni pedagogik jarayonda samarali va innovatsion faoliyat olib borishga tayyorlaydi. Umuman olganda, bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirish jarayoni tizimli, integratsiyalashgan

va milliy sharoitga moslashgan yondashuv orqali amalga oshirilishi pedagogik jarayon sifatini oshirishda, zamonaviy pedagogik talablarni bajarishda va o‘quv jarayonida samaradorlikni ta’minlashda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Qayumov, Sh.A. *Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini va amaliy ko‘nikmalarini innovatsion yondashuvlar asosida rivojlantirish* — ilmiy maqola.
2. Saidova, M.A. *Gimnastika vositalari orqali jismoniy tarbiya o‘qituvchilari kompetentligini rivojlantirish pedagogik asoslari* — ilmiy maqola.
3. Boyboboyev, B.G‘., Raxmonov, U.M. *Ta’lim jarayonida jismoniy tarbiya o‘qituvchisi faoliyati* — ilmiy maqola.
4. Abdumajidov, A. *Jismoniy tarbiya o‘qituvchilarining pedagogik mahoratini takomillashtirish omillari* — ilmiy maqola.
5. Yusupov, I.I. *Bo‘lajak jismoniy tarbiya o‘qitchilarida sport menejmenti bo‘yicha kasbiy bilim va ko‘nikmalarni shakllantirish metodikasi* — ilmiy maqola.
6. Nigora Valixanova, Muqaddasxon Shukuraliyeva. *Ta’lim-tarbiya jarayonida kasbiy kompetentlik* — maqola, kompetentlik tushunchasi va komponentlari tahlili.
7. Yulduz X.H., Ikromjon G.T. *Ta’lim jarayonida pedagogik kompetensiya tarkibi va tamoyillari* — maqola, pedagogik kompetentlik tuzilishi.
8. Saidova P.M., Abduhalimova M.A. *Pedagogning kasbiy kompetentligini rivojlantirish yo‘llari* — maqola, kompetentlikni shakllantirish metodlari.
9. Asqarov F.A. *Jismoniy tarbiya darslarida yangi pedagogik texnologiyalarni qo‘llanishi mohiyati* — maqola, pedagogik texnologiyalar tahlili.